

Fra kristen trosopplæring til pluralistisk religionsundervisning

Den religionspedagogiske utviklingen i norsk skole

Norsk pedagogisk tidsskrift 5/6 (2003)

Tradisjonelt har religionsfaget stått sentralt i formidlingen av skolens kristne verdigrunnlag, men med KRL-faget er ikke dette lenger så selvsagt. På grunn av samfunnsutviklingen står både opplæringslovens kristne verdiforankring og skolens religionsundervisning i dag under debatt. I det følgende vil jeg se nærmere på den historiske utviklingen som har ført oss frem til dagens omdiskuterte religionsfag, kristendoms-, religions- og livssynskunnskap.

SKOLEN SOM KIRKENS TROSOPPLÆRING: ALLMUESKOLEN (1739-1889)

Med reformasjonen på 1500-tallet fulgte en nyorientering både av kristendommens innhold og uttrykksformer. Nå skulle lekfolk selv få anledning til å lese i den hellige skrift, og dette førte til at Bibelen ble oversatt til folkemålene. Reformasjonen, som i Norge ble innført ved bruk av tvang og militærpolitiske midler, ble derfor snart fulgt opp med et omfattende opplæringsprogram av folket i luthersk lære, der grunnleggende kunnskaper om den kristne tro, både dogmatisk og narrativt, ble vektlagt (Oftestad 1998, Rasmussen 1993). En slik opplæring fordret leseferdigheter, og en viktig konsekvens av reformasjonen ble derfor at en betydelig større andel av befolkningen lærte å lese. Når så den pietistiske reformbevegelsen vant terreng på 1700-tallet blir denne utviklingen forsterket, som en følge av pietismens sterke fokus på den enkeltes inderlighet og personlige troserfaring. Samtidig blir den evangelisk-lutherske lære befestet som basis for statsordningen under enevoldstyret (1660-1814). De politiske forutsetningene for innføring av obligatorisk opplæring i den lutherske tro var dermed lagt. Det hele toppet seg under kong Christian VI (1730-1746), som hadde en sterk politisk vilje til å oppdra folket, og kongeriket Danmark-Norge fikk en styreform som kalles *statspietismen* (Oftestad 1998, Rasmussen 1993).

Christian VI satte i gang to reformer som skulle få dyptgående konsekvenser for norsk skolevesen. For det første gjaldt dette *konfirmasjonsordningen* av 1736, og dernest *Lov om allmueskoler* fra 1739/41. Reformene henger nøye sammen, ettersom målet for barnas skolegang var konfirmasjonen, og ingen kunne konfirmeres før de hadde fått den nødvendige opplæringen i den kristne tro, en opplæring som var skolens oppgave. Undervisningens innhold var derfor bestemt av skolens første lærebok *Sandhed til Gudfryktighed* av Erik Pontoppidan, tidlig kjent som Pontoppidans forklaring. *Sandhed til Gudfryktighed* fungerte både som eneste lærebok og som læreplan for det opplæringsprogrammet som var blitt autorisert av kong Christian VI. Den som var konfirmert ble sett på som voksen og klar for samfunnets plikter, både i form av ekteskap og arbeidsliv, men først måtte man altså gjennom Pontoppidans 759 spørsmål og svar (Oftestad 1998, Mogstad 1999, Rasmussen 1993).

Kristendoms kunnskap var det eneste faget av egentlig betydning i den tidligste perioden av allmueskolen, med faget *lesning* som viktig forutsetning og hjelpefag. Det var først i annen halvdel av 1800-tallet at det etter hvert kom flere fag til. Blant annet ble fagene *skrivning* og *regning* tilføyet ved skoleloven av 1827. Det var på denne tiden ingen som bestred at skolens

formål var å gi en forholdsvis grundig opplæring i kristen tro og lære, med den hensikt å gjøre elevene til gode kristne. I løpet av siste halvdel av 1800-tallet er det likevel mulig å se konturene av den moderne norske skolen. Da var "folkeoppdragelse" blitt et viktig stikkord, i tillegg til den religiøse opplæringen (Holter 1989). Skolen var likevel fortsatt mot slutten av 1800-tallet å anse som "kirkens datter" i den forstand at det var her menighetens dømte barn ble undervist i kristen tro og moral.

Impulser fra den danske grundtvigianismen, med denne tradisjonens mer positive menneske- og kultursyn, utfordret utover fra 1860-tallet pietismen, som inntil da hadde rådd grunnen som religiøs premissleverandør for den norske skolen. I tillegg ble skolens tradisjonelle kristne verdiforankring på 1870-80-tallet for første gang utfordret av en ny og inntil da uhørt fritenkende åndsradikalisme (Holter 1989, Oftestad 1993). Denne kombinasjonen, samt tidens sterke liberale politiske strømninger, førte derfor mot slutten av århundret til et pedagogisk stormløp mot den gamle menighetsskolen, der innholdet var bestemt av forberedelsen til konfirmasjon. Nå ble det snakket om Pontoppidans tyranni, om åndløs pugging, og tørr dogmatisk undervisning, en undervisning som den pedagogiske reformbevegelsen så på som politisk og åndelig undertrykkelse.

Reformbevegelsens arbeid bar frukter, og allerede med landsskoleloven fra 1860 var perspektivene blitt åpnet mot en mer moderne folkeskole, ved at det ble bestemt at allmueskolen ikke lenger skulle stå direkte under kirkens kontroll, men at den nå skulle regnes som en selvstendig samfunnsinstitusjon. Ved inngangen av 1900-tallet var kristendomskunnskap nok fortsatt å regne som skolens viktigste fag, men nå var faget blitt bare ett av en rekke fag, og dets posisjon var blitt omdiskutert. Og ved neste korsvei, skolelovene av 1889, skulle skolen i praksis bli helt løsrevet fra kirken.

LIVSSYNSPLURALISMEN FÅR INNPASS: FOLKESKOLEN (1889-1969)

1889 er et viktig årstall i skolens historie i Norge. Dette årstallet markerer det avgjørende vendepunktet fra kirkelig allmueskole til sekulær folkeskole, og det er her ved skolelovene av 1889 grunnen blir lagt for den moderne allmenndannende enhetsskolen. Det var partiet *Venstre* som satt med regjeringsmakten. Venstre var som parti sterkt skolepolitisk engasjert, og hadde programfestet kampsaker som: Mer undervisning i flere fag, bruk av landsmålet som

undervisningspråk, økt lokal innflytelse i skolen, og bedring av lærernes utdanning og status. Det ble samtidig bestemt at konfirmasjonen ikke lenger skulle være skoletidens mål, men at skolen skulle ha sine egne undervisningsmål uavhengig av denne. En syvårig obligatorisk sekulær folkeskole ble resultatet (Oftestad 1989, Holter 1989). Kristendomsfaget var fortsatt bundet til den evangelisk-lutherske konfesjon, med de stedlige sogneprestene som tilsynsmenn, men fra nå av sto ikke lenger kristendomsfaget i noen særstilling på skolens undervisningsplan. Samtidig ble det slutt på at sognepresten var den selvsagte formannen i skolestyrene (Holter 1989).

Utover på 1900-tallet vokste det gradvis frem en sterk arbeiderbevegelse, og dette skulle føre til en sterkere polarisering av kampen om skolens verdigrunnlag. *Arbeiderpartiet* så tidlig mulighetene som lå i skolen når det gjaldt å fremme en dyptgående ideologisk basert, men tålmodig endring av det norske samfunnet. Regjeringsmakt og mulighet til å sette sine anliggender ut i praksis fikk ikke partiet før i mellomkrigstiden, men det er likevel klart at skolepolitikken og kristendomsfaget allerede fra århundreskiftet ble viktige symbolsaker både for venstrefløyen og høyrefløyen i norsk politikk.

NORMALPLANENE AV 1939

Arbeiderpartiet vant stortingsvalget og kom til regjeringsmakt i 1935, og nå fikk partiet sjansen til å sette ut i praksis ønsket om å omdanne og modernisere det norske skolevesenet. Dette førte til at normalplanene av 1939 ble utarbeidet. Normalplanene av 1939 var på mange måter moderne læreplaner, og innebar med sine grunnleggende pedagogiske anliggender et oppbrudd fra den gamle lærerrollen der læreren var en faglig og institusjonell autoritet med et religiøst bestemt oppdrageransvar (Oftestad 1989). Dette fikk nødvendigvis også følger for kristendomsfagets innhold og den pedagogiske tilretteleggingen, og faget kom nå i klemme mellom behovet for opplæring i kristen tro, og tidens nye krav om livssynstoleranse. I *Normalplan for landsfolkeskolen* (1954) står det følgende i fagplanen for kristendomskunnskap:

Opplæringa i kristendomskunnskap skal hjelpa til å gjeva borna kristeleg og moralsk oppseding (§ 1 i lova).

Dette var ikke særlig oppsiktsvekkende med tanke på tidligere praksis, men litt lenger ned i teksten kommer det så en rettleiing for hvordan dette skal gjøres. Der heter det:

1. Læraren må alltid koma i hug at det borna lærer i kristendomskunnskap, skal vera grunnlag for trua og rettleiing for livet deira. I opplæringa bør ein halde i hop dei ymse delane av faget, såleis at elevane får eit heilt og levande bilete av Jesus, hans liv og gjerning.
2. Læraren må vera merksam på at dei ulike heimane som elevane kjem frå, har ulikt syn i dei spørsmåla som ein har føre seg i kristendomsopplæringa. Han må difor omhugsamt akta seg for alt som kan verka som sårande åtak på andre si meining, og læra elevane at ein må syna tolsemnd mot menneske som tenkjer annleis enn ein sjølv. Serleg viktig er det at ein driv opplæringa i kristendomskunnskap såleis at ho – utan å missa noko i alvor og fastleik – ikkje kjem i strid med krava i vår tid om at kvar einskildmann må få tenkja fritt.

Vi ser at trosopplæringen står fast "i alvor og fastleik", men samtidig skal dette nå altså kombineres med toleranse og trosfrihet, i det som kan gjenkjennes som en begynnende livssynspluralistisk tid. Det er verdt å merke seg at formuleringene i normalplanene i utgangspunktet altså ikke bare innebærer at elevene skal lære toleranse som en naturlig del av den kristne tro, men at det i prinsippet åpnes for at også andre religioner og livssyn får innpass i kristendomsundervisningen på sine egne premisser. Til tross for sin forsiktige form, så innebærer formuleringene i læreplanen derfor at kristendommen i praksis degraderes fra sin tidligere særstilling, til å være en blant flere mulige livstolkninger som det ved behov skal tas hensyn til i skolens kristendomsundervisning. Det åpnes slik opp for en fenomenologisk tilnærming til det kristne trosinnholdet, der spørsmålet om sannhet og sann livstolkning settes i parentes, og anses som irrelevant for skolens virksomhet. Dette må ikke forstås dithen at skolen fra nå av var blitt verdinøytral, og slik hadde gjort knefall for relativismen. Det er ingen tvil om at det fortsatt knyttes an til kristen etikk og moral når skolens oppdragelses- og dannelses mål formuleres i N-39, men samtidig er det også klart at koblingen mellom den kristne dogmatikken og etikken klart svekkes. Slik ser vi her dermed et avgjørende steg i retning av å begrunne skolens verdigrunnlag allmenntisk, en utvikling som skulle bli gradvis tydeligere i de påfølgende læreplanene.

Det er verdt å merke seg at normalplanene av 1939 også førte til en svekkelse av kristendomsundervisningens omfang. Rammetimetallet ble skåret ned med omtrent en tredjedel, både i byskolen og landsskolen, et grep som ble gjort uten at lovverket ble endret. Videre ble det lagt føringer for at normalplanenes arbeidsskoleprinsipp skulle gjelde også for kristendomsfaget, og dette førte nødvendigvis til at faget i sterkere grad enn tidligere ble relatert til det liberale demokratiets politiske og kulturelle kontekst. Sammen med læreplanens toleranseprinsipp førte dette igjen til at kristendomsfagets konfesjonelle karakter og skolens kristne oppdragelsesmål kom under sterkt press (Oftestad 1989). Slik ble samfunnets livssynspluralisme trukket inn i skolen som et styrende prinsipp for religionspedagogikken, og har vært det siden. Den kristne tro som uttrykk for *den sanne* livstolkningen var dermed langt på vei blitt et fremmedelement i den norske skolen.

Normalplanene av 1939 var altså uttrykk for en standhaftig vilje til å reformere skolen, men Tysklands invasjon i 1940, og den påfølgende okkupasjonstiden, satte en foreløpig stopper for de reformpedagogiske idealene. Det var derfor først etter frigjøringen at normalplanene av 1939 ble satt ut i livet. Arbeiderpartiet vant igjen valget i 1945, og Norge fikk nå en flertallsregjering med DNA som det regjerende parti, og nå nølte ikke partiet med å bruke makten de hadde fått. Først kom skoleloven av 1959, der det ble det åpnet for innføring av 9-årig obligatorisk skole både for by og land, og deretter kom læreplan for forsøk med 9-årig skole av 1960. Nytt i forsøksplanen er at kristendommen her for første gang knyttes til begrepet *kulturarv*. Til tross for reformiveren er det likevel normalplanene av 1939 som blir brukt som grunnlag for skolens virksomhet til langt ut på sekstitallet, og det er først mot slutten av dette tiåret at tiden er moden for en ny omfattende skolereform, og 1969 blir et nytt merkeår i norsk skolehistorie.

LIVSSYNSPLURALISMEN VINNER FREM: ENHETSSKOLEN (1969-)

I 1969 blir det innført obligatorisk 9-årig skole i Norge. Samtidig blir det presisert at kristendomsfaget var et "alminnelig" skolefag, og at kristendomsundervisningen derfor ikke lenger kunne regnes som en del av kirkens dåpsopplæring. Sogneprestene mistet dermed sin tilsynsrett når det gjaldt kristendomsundervisningens innhold, og slik blir den siste formelle rest av koblingen mellom kirke og skole fjernet. Også etter 1969 er kristendomsfaget fortsatt formelt bundet til den lutherske konfesjon, men nå var begrunnelsen blitt at det er rimelig at

det ble lagt stor vekt på luthersk kristendomsforståelse når det store flertallet av foreldrene tilhører Den norske kirke.

M-74 OG M-87

En ny mønsterplan for grunnskolen blir vedtatt gjeldende fra 1974. Det viktigste nye i denne sammenhengen er at skolen nå fikk to parallelle religions- og livssynsfag, ved at læreplanen i tillegg til det tradisjonelle *kristendomskunnskap*, også inneholder en fagplan for et fag kalt *livssynsorientering*. Dette nye faget, som ble tatt inn i mønsterplanen blant annet etter påtrykk av Human-Etisk Forbunds krav om alternativ livssynsundervisning, blir tilbudt som et alternativ til kristendomsfaget for barn av foreldre som ikke er medlemmer av statskirken. Den enhetlige påvirkningen gjennom faget kristendomskunnskap i skolen slår dermed sprekker. Nytt i M-74 er også den betydelige vektleggingen av det individuelle perspektivet på oppdragelse og læring, noe som førte til at kristendommen blir tilsvarende nedtonet som leverandør av verdier. Det sies ikke eksplisitt at betydningen av kristendommen som verdileverandør skal nedtones, men dette fremgår likevel tydelig ved gjennomlesning og sammenligning med normalplanene av 1939.

I 1987 var det så klart for nok et læreplanskifte i skolen, med en ny mønsterplan, kalt M-87. Nytt i M-87 er blant annet vektleggingen av lokalsamfunnets betydning, med dertil mulighet for lokale læreplaner. Dette gjaldt også kristendomsfaget som det nå blir lagt opp til å tilpasse til lokale forhold. Det er store regionale forskjeller når det gjelder religiøst engasjement her til lands, og dette var det nå fra sentralt hold åpnet for å ta hensyn til. Dette kom også som svar på utfordringen for religions- og livssynsundervisningen som det økende antallet av barn fra kulturelle minoriteter representerte enkelte steder, særlig i Oslo. Det alternative livssynsfaget har i M-87 skiftet navn til *livssynskunnskap*, uten at faget er vesentlig endret, med unntak av at kristendommen har fått en noe større plass. Fagene *kristendomskunnskap* og *livssynskunnskap* får dermed noe mer til felles i M-87 enn de hadde i M-74. Ellers registreres det i M-87 en tydeliggjøring av betydningen av skolens verdiforankring i forhold til M-74, og et sterkere fokus på verdiformidling. Det ble også åpnet for et mulig religions- og livssynsfag som hadde en annen religionsbasis enn kristendommen, men dette skulle få liten betydning. Det var nok mer vanlig at for eksempel muslimske barn hverken hadde kristendomskunnskap

eller livssynskunnskap, men eventuelt gikk til koranundervisning i moskeenes regi etter skoletid.

Et annet viktig utviklingstrekk i mønsterplanen av 1987 gjaldt beskrivelsen av skolens verdigrunnlag. Her ble *humanismen* nå nevnt sammen med kristendommen som premissleverandør til verdigrunnlaget. Bakgrunnen for innføringen av begrepsparet "kristne og humanistiske verdier" er å finne i stortingsmelding nr. 15 (1986-87), *Om revisjon av Mønsterplanen for grunnskolen*, der det blir slått fast at det ikke er noe motsetningsforhold mellom begrepene "kristen" og "humanistisk." Det viktigste premisset for at dette kunne vedtas er den allerede tidligere vektleggingen av kristendommen som *kulturarv*, og det er klart at det her er snakk om en vid forståelse av begrepet "humanistisk", som en bred kulturtradisjon, og ikke i snever forstand som "humanetikk". Formuleringen "kristne og humanistiske verdier" er likevel ny, og avviker fra opplæringslovens "kristen og moralsk oppseding". *Humanistisk* kan ikke sies å være identisk med *moralsk*, og dette gjør at mønsterplanens "kristne og humanistiske verdier" innebærer at et nytt og styrende aspekt for skolens verdigrunnlag er innført i norsk skole.

LÆREPLANVERKET FOR DEN 10-ÅRIGE GRUNNSKOLEN

Våren 1994 vedtok Stortinget å senke skolestarten fra syv til seks år, og å utvide grunnskoleløpet til ti år. Nødvendigheten ved å foreta en såpass omfattende reform ble begrunnet ut fra at levekårene hadde endret seg svært mye for de minste i løpet av noen generasjoner, og at skolen var blitt hengende etter. Elevenes hverdag var blitt endret, ble det sagt, fra et liv i en hovedsakelig kristen enhetskultur, fattig på informasjon, til dagens verdipluralistiske virkelighet med en uoversiktlig oversvømmelse av informasjon. Det var derfor tid for å reformere skoleverket slik at det kunne komme i takt med den nye tiden, som det het i stortingsmelding nr. 29 (1994-95).

Den største forandringen i L-97 er nok organiseringen av religionsundervisningen, der et nytt fag, kalt *kristendomskunnskap med religions og livssynsorientering*, tidlig kjent under akronymet KRL, er kommet til som erstatning for de gamle fagene *kristendomskunnskap* og *livssynskunnskap* fra M-87. Bakgrunnen for det nye religionsfaget i skolen finner vi i august 1994, da det ble nedsatt et utvalg av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, ledet av

Erling Pettersen, som fikk i oppgave å vurdere innhold og organisering av fagene kristendomskunnskap, livssynskunnskap og religionskunnskap i grunnskole, videregående opplæring og lærerutdanning. Våren 1995 leverte de sin innstilling med tittelen *Identitet og dialog. Kristendomskunnskap, livssynskunnskap og religionsundervisning* (1995), og denne utredningen blir så behandlet sammen med stortingsmeldingen *Om prinsipper og retningslinjer for 10-årig grunnskole – ny læreplan* (1994-95), og godkjent i statsråd 12. mai 1995. Mandatet Pettersenutvalget hadde fått var kort sagt å foreslå hva slags innhold og oppgave skolens religionsundervisning bør ha i en moderne pluralistisk virkelighet, og utvalget kom med følgende overraskende forslag:

Utvalget anbefaler at det utformes et åpent og inkluderende kristendomsfag, som i utgangspunktet kan være felles for alle elevene. Faget skal i tillegg til stoff fra kristendomskunnskap, inneholde lærestoff om andre religioner, som i dag tas opp i fagplanene o-fag og samfunnsfag, og vektlegge filosofi og etikk sterkere på ungdomstrinnet enn dagens fagplan i M-87 gjør.

Forslaget førte til mye debatt, med mange kritiske anmerkninger fra ulike livssynsminoriteter. Særlig fra Human-Etisk Forbund og muslimske miljøer var kritikken sterk (Se Lingås/London 1996). Til tross for dette ble faget likevel vedtatt av Stortinget, samtidig som opplæringsloven ble endret for å gjøre plass til en presisering av hva innholdet i dette nye faget skulle være.

FAGPLANEN FOR KRL

Fagplanen for KRL i L-97 begynner med å begrunne fagets plass i skolen, med henvisning til betydningen av religion og livssyn som "formende kraft i alle samfunn og i alle menneskers liv," og nødvendigheten av å ha kunnskaper om religions- og livssynsmangfoldet for å fungere i dagens samfunn. Det kom dermed tydelig frem at den fenomenologiske tilnærmingen til religion som første gang ble synlig i normalplanene, og videreført og styrket i mønsterplanene, nå er blitt det dominerende religionspedagogiske premisset i L-97. Dette ser vi også i og med at den kristne trostradisjonen omtales som "en dyp og bred strøm i norsk og europeisk kultur og historie", og ved at nødvendigheten av kjennskap til kristendommen for å forstå den norske kulturen presiseres. I L-97 heter det:

Opplæringen i faget kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering skal gi elevene grundig innsikt i kristendom og hva kristen livstolkning innebærer, og god kunnskap om andre verdensreligioner og livssyn....De samme pedagogiske prinsipper skal legges til grunn for arbeidet med kristendommen og andre religioner og livssyn....Det skal ikke være en arena for forkynnelse.

Det blir videre presisert at "faget skal gi kunnskap om, ikke opplæring til, en bestemt tro. Det skal ivareta den enkelte elevs identitet ut fra egen tilhørighet, samtidig som det skal fremme dialog i en felles kultur".

Det er ganske ambisiøst å forsøke å ivareta både det trospluralistiske fellesskapets interesser og den enkeltes trosidentitet, og dette gjør at KRL-faget i utgangspunktet altså *ikke* er å anse som et rent orienteringsfag, på linje med for eksempel samfunnsfag, men står i en særstilling i skolen. At det presiseres at faget er "eit ordinært skolefag" i opplæringsloven forandrer ikke på dette. Løsningen på å både *lære om* ulike religioner og livssyn, og *ivareta* den enkelte elevs trosidentitet blir forsøkt løst ved differensiering i undervisningen, i tillegg til det pedagogiske grepet med å skifte mellom *utenfra-* og *innenfraperspektiv* i den pedagogiske tilretteleggingen av fagstoffet. Hvorvidt dette har lyktes, eller kan lykkes, er vanskelig å vurdere. Forskningen er mangelfull på dette området, men mye tyder på at den enkeltes trosidentitet i liten grad blir ivaretatt i L-97s religionsfag, til tross for intensjonene i grunnlagsdokumentet *Identitet og dialog*. Motstanden mot faget er derfor fortsatt sterk blant livssynsminoritetene.

På bakgrunn av erfaringene med KRL-faget kom det i 2002 en ny revidert fagplan gjeldende fra første august, og utgitt i *KRL-boka* (2002). Denne fagplanen innebærer lite nytt, utover at fagets navn er forandret til *kristendoms-, religions- og livssynskunnskap*, for klarere å tilkjenne den pedagogisk likeverdige behandlingen av de ulike delene av faget. Samtidig blir den kristendomsfaglige delen redusert fra 60 % til 55 %, i tillegg til at det er foretatt en reduksjon i antall delemner som elevene skal gjennom i løpet av det 10-årige grunnskoleløpet.

AVSLUTTENDE OPPSUMMERING

Da obligatorisk skole ble innført i Norge i 1739 var det ingen som bestred at skolens formål var å gjøre elevene til gode kristne, og kristendomskunnskap fortsatte å være det helt sentrale faget helt frem til den sekulære folkeskolen kom i 1889. Femti år senere ble de seiglivede normalplanene av 1939 utarbeidet, som en følge av at Arbeiderpartiet var kommet til regjeringmakten. Og det er i normalplanene at livssynspluralismen for første gang blir trukket inn i skolen som et styrende prinsipp for religionspedagogikken. Dermed er det første og avgjørende steget i utviklingen mot en pluralistisk religionsundervisning gjennomført.

Ved innføringen av 9-årig grunnskole i 1969 blir det presisert særskilt i loven at kristendomskunnskap er et *alminnelig* skolefag, og at det derfor ikke lenger kan regnes som en del av kirkens dåpsopplæring, og slik blir den siste formelle koblingen mellom kirke og skole fjernet. Dette blir videreført i M-87 der *humanismen* sidestilles med kristendommen som premissleverandør for skolens verdigrunnlag, i og med at opplæringslovens "ei kristen og moralsk oppseding" nå blir tolket som innføring i "kristne og humanistiske verdier." Når det så i L-97s KRL-fag blir gjort klart at de samme pedagogiske prinsippene skal legges til grunn for behandlingen av kristendommen og andre religioner og livssyn, står dette derfor i en naturlig forlengelse av de foregående mønsterplanenes pedagogiske føringer. Samtidig blir det tatt et steg videre i livssynspluralistisk retning i L-97, ved at andre religioner og livssyn får en mye større plass i et felles obligatorisk fag, og dette gjør at KRL-faget likevel er en nyvinning i skolen.

Med L-97s KRL-fag er det foreløpige religionspedagogiske punktum i den gradvise utviklingen fra kristen trosopplæring til pluralistisk religionsundervisning satt. Veien videre kan vanskelig bli noe annet enn at også den kvantitative vektleggingen av kristendommen i skolens religionsfag blir kuttet ned, i takt med at kristendommens innflytelse på elevenes livstolkning svekkes. Jeg tror derfor at fremtidens religionsfag vil bli et rent orienteringsfag, gjerne kombinert med en sterkere vektlegging av den estetiske dimensjon, der det som måtte være igjen av verdiformidling i skolen begrunnes allmenntisk, og i praksis løsrives helt fra kristendommen. Det er lenge siden den offentlige norske skolen og kristne foreldre kunne trekke veksler på hverandres bidrag til "ei kristen og moralsk oppseding" av barna, og sluttpunktet i den religionspedagogiske utviklingsprosessen synes dermed ikke å være langt unna. Hvordan en livssynspluralistisk religionsundervisning vil påvirke elevenes sosialisering

og dannelse, og hvilke konsekvenser dette vil få for samfunnet på sikt er det for tidlig å si noe bestemt om ennå.

LITTERATUR

- Haraldsø, B. (red.) (1989) *Kirke – skole – stat 1739-1989*. IKO-forlaget, Oslo.
- Holter, Å. (1989) 1850-1890. Det store spranget- fra menighetsskole til borgerskole. I Haraldsø, B. (red.) *Kirke – skole – stat 1739-1989*. IKO-forlaget, Oslo, 44-72.
- Lingås, L.G./ London, L. (1996) *Likhet eller likeverd? En kritikk av det nye kristendomsfaget i grunnskolen*. Humanist Forlag, Oslo.
- Lov av 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)*. (2003) Oslo.
- Mogstad, S.D. (1999) *Fag, identitet og fortelling. Didaktikk til kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering*. 2. utgave. Universitetsforlaget, Oslo.
- Kirke- og undervisningsdepartementet (1974) *Mønsterplan for grunnskolen*. Aschehoug, Oslo.
- Kirke- og undervisningsdepartementet (1987) *Mønsterplan for grunnskolen*. Aschehoug, Oslo.
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (1996) *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*. Aschehoug, Oslo.
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. NOU 1995:9. *Identitet og dialog. Kristendoms-kunnskap, livssynskunnskap og religionsundervisning*, Oslo.
- Kyrkje- og Undervisningsdepartementet (1939) *Normalplan for byfolkeskolen*. Aschehoug, Oslo.
- Kyrkje- og Undervisningsdepartementet (1954) *Normalplan for landsfolkeskolen*. 4. opplag. Aschehoug, Oslo.
- Oftestad, B.T. (1989) 1890-1940 Kirkens møte med skolen i en moderne tid. I Haraldsø, B. (red.) *Kirke – skole – stat 1739-1989*. IKO-forlaget, Oslo, 73-104.
- Oftestad, B.T. (1993) Kirken i det nye Norge. I Oftestad, B.T./ Rasmussen, T./ Schumacher, J. (1993) *Norsk kirkehistorie*. Universitetsforlaget, Oslo, 175-302.
- Oftestad, B.T. (1998) *Den norske statsreligionen – fra øvrighetskirke til demokratisk statskirke*. Høyskoleforlaget, Kristiansand.
- Oftestad, B.T./ Rasmussen, T./ Schumacher, J. (1993) *Norsk kirkehistorie*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Rasmussen, T. (1993) Fra reformasjon til 1814. I Oftestad, B.T./ Rasmussen, T./ Schumacher, J. (1993) *Norsk kirkehistorie*. Universitetsforlaget, Oslo, 83-174.
- St meld nr 15 (1986-87) Om revisjon av Mønsterplanen for grunnskolen*. Oslo.

St meld nr 29 (1994-95) Om prinsipper og retningslinjer for 10-årig grunnskole – ny læreplan. Oslo.

Utdannings- og forskningsdepartementet (2002) *KRL-boka*. Læringscenteret, Oslo.